

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ЕКОНОМІСТІВ З ВИКОРИСТАННЯМ ЗАСОБІВ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

У статті висвітлено вимоги до сучасного фахівця економічного напрямку. Визначено умови, які ставить сучасна динаміка економічного розвитку перед системою освіти. Висвітлено перспективи та переваги інформатизації освіти в умовах забезпечення її якості.

Ключові слова: інновація, інформатизація освіти, дистанційне навчання.

Постановка проблеми. Майбутні фахівці економічної галузі у своїй професійній діяльності повинні виконувати різні функції, вони мають володіти різними компетентностями. До компетентностей, які відображають змістову основу професійної компетентності майбутніх фахівців економічної галузі та їх підготовки відносяться: мотиваційна, предметна, дидактична, методична, комунікативна, управлінська, організаторська, проектна, етична, обліково-економічна. Кожна з цих компетентностей вимагає певного обсягу необхідних знань, умінь і навичок. На думку М. Левочки професійна компетентність відображає єдність теоретичної і практичної готовності майбутнього фахівця економіста до їхньої професійної діяльності [1]. Як зазначається в освітньо-кваліфікаційній характеристиці (ОКХ), компетенція спеціаліста зі спеціальності 7.050107 – Економіка підприємства обумовлюється високим потенціалом його фундаментальної освіти і ґрунтовною підготовкою для планово-економічної, організаційно-управлінської, аналітичної та дослідницької діяльності в галузі економіки, у сфері послуг, в управлінні та науково-дослідних установах. Спеціаліст зі спеціальності 7.050107 – «Економіка підприємства» - це людина з фундаментальною та ґрунтовною теоретичною і практичною підготовкою в галузі фінансів та банківської справи, високим загальним рівнем освіти та культури, людина, здатна самостійно здійснювати конкретні напрямки практичної діяльності.

Відповідно до первинних посад зазначених в освітньо-кваліфікаційній характеристиці, які може обіймати випускник вищого навчального закладу, фахівець з економіки підприємства повинен бути підготовленим виконувати такі функції: аналітичну, планову, організаційну, обліково-статистичну, контролюючу та інформаційну.

Однак, при підготовці майбутніх фахівців економічного профілю у відповідності з критеріями державного стандарту, виникають суперечності: як зазначає І. Шерстньова, нинішня освіта носить репродуктивний характер підготовки, а спеціаліст повинен виконувати аналітичну та дослідницьку діяльність, яка носить творчий характер. Л. Сергієнко відмічає, що сучасне виробництво потребує фахівців, які можуть самостійно формулювати мету роботи, ставити завдання та планувати етапи її здійснення, приймати нетрадиційні та творчі рішення [2].

На сучасному етапі економічна ситуація є непередбачуваною, нестабільною та швидкозмінною. Це означає, що майбутні фахівці повинні постійно враховувати ці зміни, а отже для ефективної роботи вони повинні постійно поповнювати та розширяти свій обсяг знань та умінь та бути здатними приймати важливі рішення.

Оскільки майбутня професійна діяльність фахівця економічного профілю пов'язана з суспільним розподілом праці, то ця особливість професійної діяльності обумовлює потребу в уміннях виконувати соціально-виробничі завдання. Це висуває вимоги перед системою професійної підготовки: формувати вміння практичної колективної праці та соціальні уміння професійного спілкування.

Таким чином, в умовах сучасності, які вимагають професійних та комплексних знань від фахівця економічного профілю, здатного швидко орієнтуватись у змінах економічного становища, головний акцент переноситься на якість освіти. Професійна підготовка повинна бути універсальною, адаптованою до сучасного ринку праці, з використанням особистісно-орієнтованого підходу до навчального процесу, його інформатизацією та безперервністю.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У зв'язку з переходом до ринкової економіки та демократизацією життя, відбулась зміна системи цінностей та соціальних пріоритетів в освітній

галузі. Тепер від випускника вимагаються не лише знання, а і здатність швидко орієнтуватись у вимогах сучасності і підвищувати свій рівень знань.

В умовах диверсифікації вищої освіти «тобто створення гнучкої системи, яка створює умови для вибору, побудови й реалізації студентами індивідуальної освітньої траєкторії», ставляться підвищені вимоги до особистості фахівця, здатного до творчої праці, професійної мобільності, здатності до навчання. Відповідні вимоги до якості освіти виникли з входженням України у європейський освітній простір. Саме від освіти і науки залежить місце країни у світі [1]. Тому головним завданням вищої освіти, в умовах її перетворення, є підготовка фахівців згідно міжнародних стандартів.

Метою економічної освіти є засвоєння майбутніми фахівцями тієї частини основ соціального досвіду людства, яка пов'язана з економічною та організаційною діяльністю людини.

На новому етапі вдосконалення економічної освіти викладачам слід посилити увагу до теоретичних основ економічної освіти майбутніх фахівців, удосконалення змісту їх економічної підготовки, запровадження нових форм, методів і прийомів економічної самоосвіти.

В умовах оновлення економічної освіти ще більш актуальною стає орієнтація викладачів на застосування в навчальному процесі таких методів навчання, які можуть забезпечити:

- активне включення самого учня в пошукову навчально-пізнавальну діяльність, яка організована на внутрішній мотивації;
- організацію спільної діяльності;
- забезпечення діалогового спілкування між вчителем та учнями, між учнями у процесі здобування знань.

На думку В. Щербіної в такому випадку повинні бути застосовані форми навчання, які спрямовані на розвиток та побудову принципово іншого характеру навчальної діяльності [3].

Професор В.Онищук звертає увагу на фактор, який робить навчання більш інтенсивним та систематичним—це забезпечення регулярного контролю за індивідуальною роботою студентів [4].

Професійна підготовка майбутніх фахівців економічного профілю повинна бути спрямована на майбутні фахові потреби спеціаліста тому необхідно формувати такий рівень професійної культури, який дозволить підтримувати високий професіоналізм у будь-якій сфері обліково-економічної діяльності з урахуванням постійно зростаючих вимог суспільства, споживачів, виробництва та банківських, облікових, фінансових послуг. Випускники економічного напрямку підготовки повинні вміти діяти в умовах конкуренції (кількість випускників економічних навчальних закладів постійно зростає) та професійного ризику (професійні помилки можуть призвести до втрати іміджу). Також майбутній фахівець повинен бути готовим до постійного оновлення та удосконалення свого рівня знань з фаху протягом усього життя [1].

Для забезпечення якості та рівня розвитку суспільства, модель освіти повинна задовольняти вимогам безперервності, модальності, фундаментальності та універсальності. Головне – вона повинна мати механізм динамічного саморозвитку, тобто мати таку якість, як інноваційність [9].

Термін «інновація», як зазначають деякі дослідники, увійшов у вжиток в XIII столітті, на той час він мав значення вигадування та створення чогось нового, що випереджувало свій час. В науковій та освітянській сфері це поняття набуло актуальності в останній чверті XX століття (лат. *innovation*, від англ. *innovation* – оновлення, зміна) [5].

Розглянемо визначення терміну «інновація» стосовно різних галузей:

- нововведення в галузі економіки, техніки тощо на основі досягнень науки і передового досвіду [5];
- результат творчої діяльності, яка спрямована на розробку, створення і поширення нових видів виробів, технологій, упровадження нових організаційних форм і т.п. [6];
- процес освоєння нової методики, методу, технології, програми тощо [7];
- штучно організований, керований і спрямований процес на досягнення певного результату [9];
- постійне прагнення до переоцінки цінностей, збереження тих, які є важливими, і відкидання застарілих [8].

Основним результатом процесу інновації повинно бути отримання чогось нового, і з його допомогою корінним чином змінюється життя людей та стан розвитку в тій сфері, де застосовується інновація (галузь народного господарства, підприємство, освіта тощо). Отже, виходячи з вищесказаного, можна зробити висновок, що інноваційна освіта – це та, яка здатна до

саморозвитку та створює умови для розвитку суб'єктів освітнього процесу. Це освіта яка розвивається сама і спонукає до цього [9].

Покращити якість від застосування інноваційних педагогічних програм і методик, може використання в навчальному процесі інформаційних технологій оскільки вони дають викладачам додаткові можливості для побудови індивідуальних освітніх траєкторій майбутніх фахівців. Застосування інформаційних технологій дозволяє знайти підхід до кожного студента з різним рівнем готовності до навчання.

Метою статті є визначення взаємозв'язку між підготовкою майбутніх економістів і використанням засобів інформаційних технологій в навчальному процесі.

Основна частина. Розвиток інформаційних та internet-технологій, призвів до їх використання в навчальному процесі та до змін освітнього середовища. На сучасному етапі швидкого розвитку за змін, отримання інформації стало життєвою необхідністю, без якої неможливо досягти як навчальних так і професійних цілей, та задовольнити матеріальні та культурні потреби. Завдяки інформаційним технологіям змінилась роль, ефективність, швидкість та спосіб використання інформації в процесі навчання. В зв'язку з цим виникли та набули поширення такі терміни, як інформаційний простір навчання, інформаційне освітнє середовище, комп'ютерно-орієнтоване навчальне середовище.

Проблема використання інформаційних технологій в навчальному процесі була предметом досліджень вітчизняних та зарубіжних науковців, які займалися питанням розробки та застосування засобів навчання на основі інформаційних технологій. Чимало наукових досліджень присвячено шляхам застосування інформаційних технологій в професійній освіті, дистанційному навчанні, дослідженню впливу інформаційних технологій на формування професійної компетентності майбутніх фахівців. Питанням використання інформаційних технологій в професійній підготовці економістів, займаються О. Кареліна, Т.Коваль, Т. Поясок, Д.Денисов, та ін.

В «Національній програмі інформатизації» України під «інформаційною технологією» в сфері освіти розуміють «цілеспрямовану організовану сукупність інформаційних процесів з використанням засобів обчислювальної техніки, що забезпечують високу швидкість обробки даних, швидкий пошук інформації, розосередження даних, доступ до джерел інформації незалежно від місця їх розташування».

На думку І. Булах, інформаційна технологія являє собою систему методик та засобів, що забезпечують оптимізацію роботи з інформацією в цифровому вигляді на базі комп'ютерної техніки.

М. Жалдак під, інформаційними технологіями розуміє сукупність методів та технічних засобів збирання, організації, зберігання, обробки, передачі та подання інформації, які розширюють знання людей та розвивають їх можливості щодо управління технічними і соціальними процесами.

П. Образцов розглядає інформаційною технологією з педагогічної точки зору та дає їй визначення як системі загально-дидактичних, психологічних, методичних процедур взаємодії викладачів та студентів з урахуванням людських і технічних ресурсів, які спрямовані на проектування і реалізацію змісту, форм і методів інформаційних засобів навчання.

Підсумовуючи подані визначення вчених поняттю інформаційних технологій можемо сказати, що інформаційні технології в професійній освіті – це освітні технології з використанням комп'ютерної техніки, які можуть зберігати, обробляти, передавати навчальну інформацію, яку використовують викладачі та студенти, та в яких реалізацію функції навчання виконує інформація в електронному вигляді під управлінням людини.

Комп'ютер та інформаційні технології в навчальному процесі використовують: як об'єкт вивчення; як засіб навчання, як складову системи управління освітою як елемент методики наукових досліджень.

Використання комп'ютерів у навчальному процесі відбувається за багатьма напрямками:

- як засіб індивідуалізації навчання. За допомогою індивідуальної роботи з комп'ютером майбутні фахівці досягають значних успіхів у засвоєнні матеріалу;
- як джерело інформації. За допомогою комп'ютера можна отримувати величезну кількість інформації;

- як засіб оцінювання, обліку та реєстрації знань. Використання програм з контрольними та екзаменаційними опитуваннями, та нормативами оцінювання кожної відповіді;
- як засіб творчої діяльності. Сучасне програмне забезпечення комп'ютерів дає змогу майбутнім фахівцям творчо працювати: текстовий редактор; графічний редактор; музичний редактор; як засіб заохочення до навчання.

Застосування інформаційних технологій (ІТ) у навчальному процесі сприяє підвищенню ефективності лабораторних та практичних занять з природничих дисциплін приблизно на 30%, об'єктивність контролю знань учнів - на 20-25%, прискорює накопичення активного словникового запасу з іноземних мов у 2-3 рази. За допомогою ІТ є можливість включити до навчальних планів лабораторні заняття з використанням комп'ютерних моделей, які імітують функціонування дуже дорогого, унікального обладнання, недоступного для навчальних закладів [2].

Р. Гуревич відзначає наступні педагогічні цілі використання інформаційних технологій у навчальному процесі [10]:

- розвиток творчого потенціалу студентів;
- розвиток комунікативних здібностей;
- розвиток умінь експериментально-дослідницької діяльності;
- інтенсифікація усіх рівнів навчально-виховного процесу;
- підвищення ефективності та якості навчального процесу;
- реалізація соціального замовлення, яке обумовлене інформатизацією сучасного суспільства.

Отже бачимо, що використання інформаційних технологій в навчальному процесі майбутніх фахівців економічного напрямку здатні забезпечити підготовку сучасного фахівця. Як зазначалось вище, спеціаліст економіки повинен виконувати аналітичну та дослідницьку діяльність, яка носить творчий характер – інформаційні технології здатні розвивати творчий потенціал студентів. Майбутній фахівець повинен мати соціальні уміння професійного спілкування – інформаційні технології здатні розвивати комунікативні здібності. Приймати нетрадиційні рішення та розширяти свій обсяг знань та умінь, виконувати аналітичну, планову, обліково-статистичну функції – інформаційні технології здатні розвивати уміння експериментально-дослідницької діяльності.

У розвинених країнах світу відбувається розвиток нових технологій в освіті у контексті концепції «Освіти для всіх». Дану концепцію проголосили міжнародні організації, що опікуються освітою, серед яких Світовий Банк, ООН, ЮНЕСКО та ін. Стрімкий розвиток технологій, ринок праці вимагає від молоді бути конкурентоздатним та спроможним навчатись впродовж життя. Застосування інформаційних комп'ютерних технологій (ІКТ) в освіті дає змогу отримувати кращі знання у всіх куточках світу через комп'ютерні засоби зв'язку та оперувати значною кількістю інформації [11].

Розглянемо світові тенденції розвитку інформатизації освіти та деякі міжнародні стандарти у галузі ІКТ навчання, які нададуть змогу Україні підвищити власний рівень якості освіти. Протягом 2005–2009 рр. інвестиції спрямовані на використання ІКТ у навчанні в світову систему освіти, збільшились від 17 млн. доларів США до 20,8 млн. [11].

США та Канада започаткували нову еру інформатизації освіти документом «The Power of the Internet for Learning: Moving from Promise to Practice/ Report of the Web-Based Education Commission to the President and the Congress of the United States, 2000». Згідно документу інформатизація освіти в США бере за мету наповнення навчальних закладів апаратними засобами та створення мережевої освітньої інфраструктури. На перший план виноситься ідея навчання в інтерактивному спілкуванні [11].

Європейський союз у Лісабонській стратегії на 2000–2010 рр. визнає інструментом побудови динамічної конкурентоздатної економіки електронне навчання (e-learning), яке засноване на знаннях та створення простору для навчання протягом усього життя. Для реалізації даного напрямку в 2003 році прийнята програма інтеграції ІКТ в освіту на 2004–2006 рр. (англ. e-learning program), а в 2006 році – програма навчання протягом усього життя (англ.: lifelong learning program–LLP) на 2007–2013 рр., у яку були інтегровані всі програми, що існували на цей момент [11].

Велика Британія вийшла на 1 місце в Європі по забезпеченню доступу викладачів до інформаційних і комунікаційних технологій, компетенції й мотивації їх до використання ІКТ в

навчальному процесі. Кількість викладачів складає 60,2%. На 2008–2014 рр. урядова стратегія розвитку освіти націлена на глибоке оволодіння новою «електронною» педагогікою. Приділяється значна увага поширенню передового педагогічного досвіду. З цією метою розроблено систему «5Е», що репрезентує зразки і містить опис критеріїв визначення якості навчання. Існує система загальнодоступних банків електронних засобів навчального призначення (ЕЗНП), як фінансованих державою, так і корпоративних [11].

У Франції 2002 року було прийнято Закон 142501, у якому Інтернет і ІКТ оголошені життєвою необхідністю й основним засобом для побудови майбутнього нації. Сьогодні на 99% території країни є високошвидкісний доступ до Інтернету. Крім того, прийнято закон про головне завдання національної системи освіти – впровадження ІКТ в усі галузі освітнього процесу. У 2008 році уряд Франції прийняв програму електронного навчання, що фінансується урядом, «100% курсів у цифровій формі для 100% учнів». Водночас держава гарантує доступ до цих ресурсів всьому населенню країни [11].

У Росії створено інфраструктури інформатизації системи загальної середньої освіти на основі фінансування з федерального бюджету. Реалізовано федеральну програму «Развитие единой образовательной информационной среды (2001–2005 годы)».

Діють державні програми: «Стратегия Единой Образовательной Информационной Среды 2006–2010 (ЕОИС)», національний проект «Образование», пріоритетами проголошено: «вдосконалення структури і змісту освіти; вирішення проблеми підготовки кадрів; розвиток системи забезпечення якості освіти; забезпечення рівного доступу до освіти; підвищення ефективності управління галуззю; інтеграція в світовий освітній простір» [11].

В Японії використання ІКТ відбувається на всіх етапах навчання.

Учителі, які наймаються на роботу, мають скласти іспит із використання ІКТ у навчанні (у тому числі і вчителі молодших шкіл). Практично всі учні до 10-річного віку набувають умінь і навичок користувача комп'ютера. Це досягається шляхом вивчення предметів, на яких дітей навчають, наприклад, придбати залізничний квиток, прочитати розклад потягів, написати і надіслати листа (електронного) тощо [11].

У контексті загальної інформатизації можна виявити і тенденції стандартизації, особливо повинна бути організована робота з розробки основоположних національних стандартів у галузі інформаційно-комунікаційних технологій в освіті (ІКТО). У рамках Першого об'єднаного Технічного комітету (JTC1 ISO/IEC), об'єднуючого в даний час 37 підкомітетів (SC) міжнародна організація зі стандартизації (ISO) і Міжнародна електротехнічна комісія (IEC) спільно розробляють міжнародні стандарти у сфері інформаційних технологій. На Пленарному засіданні JTC1 в 1999 р. в Республіці Корея (Сеул) було прийнято рішення про створення JTC 1 36-го Підкомітету «Інформаційні технології в навчанні, освіті і тренінгу». У березні 2008 року в Республіці Корея (острів Джеджу) відбулося 17-е Пленарне засідання 36-го Підкомітету (ПК 36). Нині дійсними членами і спостерігачами JTC1SC36 є 30 країн: Україна, Австралія, Великобританія, Німеччина, Данія, Індія, Ірландія, Іспанія, Італія, Казахстан, Канада, Кенія, Китай, Люксембург, Нідерланди, Нова Зеландія, Норвегія, Російська Федерація, США, Фінляндія, Франція, Чехія, Швеція, Південна Корея, Японія, Угорщина (спостерігач), Гонконг (спостерігач), Сінгапур (спостерігач), Туреччина (спостерігач), Швейцарія (спостерігач) [11].

Отже ми бачимо, що важливе місце соціально та економічно розвинені країни світу відводять розвиткові відкритої освіти та інформаційним технологіям, зокрема розвиткові системи відкритої та дистанційної освіти.

Розвиток та застосування інформаційних технологій в освіті обумовлений, наступними факторами [13]:

- появою нових можливостей для розвитку змісту освіти її якості та педагогічних технологій;
- розширенням доступу до всіх рівнів освіти, всіма бажаними навчатись, особливо тим, хто не може навчатись у ВНЗ за традиційними формами внаслідок браку фінансових або фізичних можливостей, віддаленості від навчального закладу, професійної зайнятості, тощо;
- створенням умов для реалізації концепції навчання впродовж життя;
- створенням умов для особистісного навчання.

Ми бачимо, що широке використання Інтернету в освіті відкриває перспективи для впровадження дистанційних технологій в вищу освіту з метою формування професійної компетентності майбутніх економістів.

Інформаційні технології активно використовують у дистанційному навчанні (ДН). Широко розвинуте воно у Великобританії, Німеччині, Індії, Китаї, Австралії, інших країнах.

Дистанційна освіта (ДО) отримала розвиток у XIX сторіччі. У 1982 році відбулось визнання терміну "дистанційна освіта", коли Міжнародна рада з кореспондентської освіти у Ванкувері (International Council for Correspondence Education — ICCE) змінила назву на Міжнародну раду з дистанційної освіти (International Council for Distance Education — ICDE).

Технології дистанційного навчання складаються з педагогічних та інформаційних технологій дистанційного навчання:

1. Педагогічні технології дистанційного навчання - це технології опосередкованого активного спілкування викладачів зі студентами з використанням телекомунікаційного зв'язку та індивідуальної роботи студентів з навчальним матеріалом, представленим у електронному вигляді та структурованим відповідним чином.

2. Інформаційні технології дистанційного навчання - це технології створення, передачі і збереження навчальних матеріалів, організації і супроводу навчального процесу дистанційного навчання за допомогою телекомунікаційного зв'язку [13].

Дистанційне навчання (ДН), це навчання за індивідуальним планом, коли викладач курує навчальною та пізнавальною діяльністю студента, консультує у вирішенні завдань, перевіряє тестові роботи, допомагає у підготовці до іспитів. В ДН всі навчальні дії відбуваються здебільшого за допомогою Інтернету. Заочне навчання на відмінну від ДН є потоковим.

Важливою відмінністю заочного навчання від ДН є те, що студент сам обирає послідовність вивчення дисципліни, та навчальні темпи. Навчання здійснюється на базі спеціально створених центрів ДН. В основі процесу навчання лежать електронні (мультимедійні) підручники. Також однією з важливих характерних рис ДО, яка відрізняє її від заочної є посилена мотивація.

На думку А. Хуторського, дистанційні форми навчання сприяють розвитку творчої складової освіти, а саме [12]:

- посилюється активна роль учня у процесі самоосвіти: в постановці освітніх цілей, виборі домінуючих напрямів, форм та темпів навчання;
- доступ до великої кількості освітніх матеріалів;
- відкриття нових можливостей спілкування з професіоналами, однолітками, отримання консультацій незалежно від місця перебування;
- збільшення долі евристичної складової за рахунок застосування інтерактивних форм навчання;
- комфортні умови для творчого самовираження та можливості демонстрації продуктів своєї діяльності;
- можливість змагання з однолітками, що знаходяться в інших містах та країнах завдяки реалізації різноманітних проектів, конкурсів, програм.

Стратегічна мета ДО полягає у забезпеченні всім бажаним громадянам права отримати освітні послуги незалежно від місця проживання чи професійної діяльності.

Висновки. Вимоги сучасної економіки, ставлять нові завдання перед системою освіти в підготовці майбутніх фахівців економічного напрямку. Оскільки економісти повинні володіти численною кількістю нових якостей, бути компетентними та відповідальними у своїй фаховій діяльності, вміти творчо підійти до вирішення професійних питань та швидко орієнтуватись у змінах сучасності. Однією з важливих вимог сучасності є здатність фахівця постійно оновлювати та підвищувати свій рівень знань. Освітня система повинна бути спроможною забезпечити набуття фахівцями цих якостей. Це можливо за умови застосування інформаційних технологій в навчальному процесі.

Дистанційне навчання є одним з кращих форм навчання, в якому використовуються інформаційні технології. Саме завдяки ДН можлива реалізація вимоги постійного оновлення та вдосконалення професійних знань. За умов ДН фахівці мають доступ до великої кількості інформації, можуть спілкуватись з колегами фахівцями з інших куточків світу.

Перспективи інформатизації освіти збагнули майже всі розвинені країни, оскільки від якісного навчання та висококваліфікованих фахівців залежить економічний стан країни. Саме тому вони здійснюють фінансування процесу інформатизації освіти.

Предмет подальших досліджень. Розробка методики навчання майбутніх фахівців економіки з використанням інформаційних технологій в умовах ДН.

- 10 *Міжвузівський збірник "Комп'ютерно-інтегровані технології: освіта, наука, виробництво "*
Луцьк, 2011. Випуск №3
1. М.Т. Левочко Професійна підготовка майбутніх фахівців економічної галузі: теорія, методика, організація: монографія /Левочко М.Т. ; Держ. акад. статистики, обліку і аудиту. - Київ: ДП "Інформ.-аналіт.агенство", 2009. - 495с.
 2. Сергієнко Л.Г. Реалізація професійної спрямованості навчання фізики студентів гірничих спеціальностей технічних вузів: Автореф. дис. канд. пед. наук: 13.00.02 / Український держ. педагогічний ун-т ім. М.П.Драгоманова. – К., 1997. – 22 с.
 3. Щербіна В.К. Особистісно-професійний розвиток майбутнього учителя економіки: проблеми та можливості їх вирішення засобами інтерактивного навчання //Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту: Науковий журнал. - Харків, 2009. - 3. - С.164-168.
 4. Вища освіта України: Додаток 3 (т.1) /Тематичний випуск "Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору". - 2006. - 480с.
 5. Карпова Ю.А. Инновации, интеллект, образование. – М.1998. – С.15
 6. Научно-технический прогресс / Словарь. Сост. В.Г. Горохов, В.Ф.Халипов – М., 1987. – С.80
 7. ХомерикиО.Г., Поташник М.М. Лоренсов А.В. / Развитие школы как инновационный процесс. – М., 1994. – С. 9
 8. Боткин Дж. Инновационное обучение // Вопросы образования. – М., 1983. - №1
 9. Майборода С., Майборода О. Дистанційне навчання як інноваційний процес у галузі вищої освіти //Проблеми освіти: Наук.-метод. зб. - К.: Інститут інноваційних технологій і змісту освіти МОН України, 2007. - Вип. 50. - С.103.
 10. Гороль П. К., Гуревич Р. С., Коношевський Л. Л., Подоляк В. О. Обчислювальна техніка і технічні засоби навчання / За ред. проф. Р. С. Гуревича – Вінниця: ВДПУ імені Михайла Коцюбинського, 1999. – 324 с.
 11. Лапінський В.В., Міна А.С., Скрипка К.І. Міжнародні тенденції розвитку інформатизації освіти та підвищення її якості // Інформаційні технології і засоби навчання.: Електронне наукове фахове видання. - Київ, 2010. - №5(19). - Режим доступу <http://www.ime.edu-ua.net/em13/emg.html>.
 12. Хуторской А.В. Концепция дистанционного образования.- 1998.- <http://users.kpi.kharkov.ua/lre/bde/dopol/russia/conzep.html>
 13. Овчарук О.В Концептуальні підходи до застосування технологій відкритої освіти та дистанційного навчання у зарубіжних країнах та їх роль у процесах модернізації освіти.//Інформаційні технології і засоби навчання.: Електронне наукове фахове видання. - Київ, 2006. - №1(1). - Режим доступу <http://www.ime.edu-ua.net/em13/emg.html>.